

Pelin Esmer:
“Sosyolojiyi görsel olarak anlatmanın
yolunu arıyordum”

Mithat Alam Film Merkezi, 5 Ekim 2005'te, Oyun adlı filmi ile uluslararası festivallerden ödülleri toplayan Pelin Esmer'i ağırladı. İlk filmi Koleksiyoncu ile dikkatleri üzerine çeken Esmer ile Mersin'de, Toros Dağları'ndaki Arslanköy'de kendi tiyatrolarını kurup, 'Kadının Feryadı' isimli oyunu sahneleyen 9 kadını anlattığı filmi Oyun hakkında merkez yöneticisi Yamaç Okur'un moderatörlüğünde keyifli bir sohbet gerçekleştirildi.

Sosyoloji mezunusunuz. Sinemaya nasıl geçtiniz?

Pelin Esmer: Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji mezunuyum. Neredeyse sosyolog, daha doğrusu antropolog olacaktım. Son anda döndüm. Sinema daha ağır bastı. Sosyolojiyi görsel bir şekilde anlatmanın yolunu bulmaya çalışıyordum, diyebilirim. Araştırma yapıp kitaplar, raporlar yazamayacağımı düşündüm, sinemanın kendimi ifade etmek için daha doğru bir dil olduğunu fark ettim ve mezun olduktan sonra sosyolojiyi bıraktım. Bir sene Yavuz Özkan'ın atölyesinde bulundum, okul gibiydi. Ondan sonra da alaylı olarak yönetmen yardımcılığı yaptım. Sinema ile ilgili bir eğitim almadım. Üçüncü sınıftayken, bir Amerikalı kadın yönetmen, Türkiye'de 'Kadın ve Din' temalı belgesel yapıyordu. Asistana ihtiyacı vardı. Antropoloji hocam Leyla Neyzi benim merakımı biliyordu. Bana bahsetti ve onunla çalışmaya başladık. Sekiz ay o yönetmenle çalıştım.

Çekimlerinizi nerede yaptınız?

Pelin Esmer: İstanbul'da, belediye seçimlerinde Refah Partisi'nin kazandığı, hareketli bir zamandı. O kamerasını alıp gelmişti. İkimiz birlikte çalıştık ve bu benim için bir başlangıç oldu. Sosyoloji okurken film yapmak bana hayal gibi geliyordu. "Türkiye'de mümkün mü?" diyordum. Sonra, "olabiliyor galiba," dedim. Ardından atölyeye devam ettim.

Üniversitede sinema dersleri aldın mı?

Hayır. Aslında sinemaya çok meraklıydım, çok film izliyordum, festivallere gidiyordum ama sinema dersi almamıştım. Sadece bir izleyiciydim. Sonra yönetmen yardımcılığı yaptım. 2002 yılında da *Koleksiyoncu*'yu yaptım.

***Koleksiyoncu*'yu yapma fikri nasıl ortaya çıktı? Çok kuvvetli bir filmdi ve bayağı yere gitti. Gazetelerde "Pelin Esmer filmiyle şuralarda..." diye haberlerin çıktığını hatırlıyorum.**

Roma'da 'En İyi Film' ödülünü aldı. *Koleksiyoncu*, benim amcam Mithat Esmer. Tam kriz zamanıydı, 2001 Şubatı. İş yok, herkes bunalımda. Öyle zamanlarda çıkar ya bir şeyler. Hediye gelmiş bir kameram vardı. Bir yıl hiç dokunmamıştım. Bir gün bir şekilde, artık dokunabileceğimi fark ettim. Yakınımda da beni çok etkileyen, böyle bir karakter vardı. Gidip ona, senle ilgili bir film yapmak istiyorum, dedim. O da buna çok sıcak baktı, hemen başladık. "Kurmaca mı, belgesel mi?" sorusu arasında çok gidip geldim. Hala da gidip geliyorum. İyi ki belgesel yaptım. Şimdi kurmacasını düşünüyorum. Daha doğrusu o karakterden esinlendiğim bir fikrim var. Figürüyle, kostümüyle, kendini ifade etme biçimiyle, gerçekliğiyle, o kadar güçlü bir karakterdi ki... "Belgeselini yapmam gerekiyor," diye düşündüm ve yaptım. Tek başıma, bir kamerayla yaptım. Sesçim de yoktu. Ses ile sıkıntı yaşadım sonradan. Dijital Hi8 ile çektim. Ama festivaller kabul ettiler.

Kurguyu kim yaptı?

Kurgusunu bir arkadaşımızın stüdyosunda, başka bir arkadaşım ile yaptık. Çekimleri kendim yaptım. Zaten bir ekiple çalışma imkanı olmayan bir film. Evin kapısı zorla girebileceğim kadar açıldığı için, sesçinin ya da ekibin girmesi imkansızdı. Amcamla baş başa olmanın benim istediğim filme daha kolay ulaşmamı sağlayacağını düşünüyordum. Bana yönetmen gibi değil, yeğeni gibi davrandı. *Koleksiyoncu* çıktı ortaya ama festivallere gider düşüncesiyle değil... O filmi yapmak istiyordum. Festivallere gittiği için çok mutluyum.

Koleksiyoncu'dan önce bir filmin yoktu.

İlk filmim. Sonra bir gazete haberiyle *Oyun* çıktı ortaya... Radikal'de arka sayfada, "Toros'un 'Afife Jale'leri¹." diye bir haber vardı. Dokuz bayanın Mersin Arslanköy'de bir tiyatro kurduklarını ve oyun sergilediklerini anlatıyordu. Çok heyecanlandım ve bir film olabilir mi düşüncesi ile hemen tanışmaya gittim. Onlarla üç dört gün kaldım. Onlar da yeni oyunun hazırlıklarına başlayacaklardı. "Hayatımızı, kendi hikayemizi anlatacağız" dediler. Artık filmi yapmama gibi bir ihtimalim yoktu. "Siz hiçbir şey yapmayacaksınız, bütün bu süreçte sizinle olacağım ve sizin filminizi yapacağım" dedim. "İster misiniz?" diye sordum; çok hevesli bir şekilde onayladılar. İnanamadılar galiba. Çünkü benden önce gazeteciler gelmiş gitmiş. Onları ikna etmem gerekti. Gazeteci değilim, televizyoncu da değilim. Bu işten hiçbir şey çıkmayabilir, ama bu benim hayalim, yapalım. "Tamam," dediler.

Ne kadar kaldın orada?

Toplam altı hafta. Burada ufak bir ekip oluşturdum. Ben, sesçi ve bir arkadaşım. Üç hafta içinde cep harçlığı bulup, Bilgi Üniversitesi'nden kamera alıp, sesçi arkadaşımın ses malzemeleri alıp, arabaya doldurup gittik. İki kere gittik çünkü iki oyun oynadılar. Vazgeçerlerse korkusu ile ilk

¹ Toros'un 'Afife Jale'leri, Radikal Gazetesi, 30.04.2003.

oyunu değil, ikinciye çekeceğim halde, ilk oyunun bütün hazırlıklarımı çektim. Bu süreyi onları tanımak, onların da kameraya alışması için kullandım. İyi ki çekmişim. 90 saatlik malzeme çektim. İstanbul'a döndüğümde ağır bir montaj dönemi başladı. Bir yıla yakın sürdü. İlk oyunu kullanmayacağımı bilmeme rağmen, bütün provaları, bütün hazırlıkları -yedek olarak tutmak için- çektim. Spontane çalıştım. Her an bir şey oluyordu, biri yorum yapıyordu ve benim için çok önemli yorumlardı. Elim sürekli deklanşördeydi. Dokuz on karakterim var. Hepsiyle ayrı ayrı vakit geçirdim. Hep beraber olmanın dışında, her günümü birine ayırıyordum, nereye gidiyorsa, ne yapıyorsa onunla beraberdim. Röportaj gibi olmasa da, evde söyleşiler, sohbetler yaptım ve onları da kullanmayacağımı bildiğim halde kaydettim. Seslerini kullanacağımı düşündüm ki birazını kullandım. Onlara biraz yakınlaşmak, onları yalnızken tanımak adına o çekimleri yaptım. Yalnızken daha farklı bir ilişki kurabiliyordum.

Filmi ikinci izleyişim. Kamera yokmuş gibi davranabilmişler. Onlarla çok uzun zaman beraber olmanız işe yaramış. Kamera da var, sesçi de... Mümkün olduğunca, oynuyormuş gibi gözüküyorlardı. En azından seyirci gözüyle. Filmin en büyük artılarından bir tanesinin bu olduğunu düşünüyorum.

Pelin Esmer: Doğru, çok çabuk birbirimize alıştık. Kamera gerginliğini atmaları için onlara zaman tanıdım. İnanın, bir iki günde bu gerginlik atıldı. Hem onların yapılarından, bizi içlerine almalarından kaynaklanıyor, hem de bizim onlara tavrımızdan. Sesçi arkadaşımı da oğulları gibi benimsediler. Ona: "Mümkün olduğunca yok ol, oturabileceğin kadar otur, mikrofonu biraz uzaktan tutmaya çalış" dedim. Hep göz temasımız vardı. Kamera bendeydi, bazen bir şey çekiyordum ondan ses almasını istiyordum. Benle ve onlarla çok iyi iletişim kurdu. Bu çok büyük bir şans, bütün filmi etkiledi. Ayrıca bu iki filmimde de karakterlerin yaptığı faaliyet, onları filme çekmemden daha önemliydi. Bu en büyük artı. Filme göre yaşamıyorlar. Orada bir

oyun (Kadının Feryadı) sergilenecek. Kötü oynarlarsa rezil olacaklar. Filmde montaj ihtimali var, ama oyun bir saatte bitiyor. Dolayısıyla ona konsantre oldular. yer yer film daha önemsiz hale geldi. Hatta bazen benim için bile... Beni bile o kadar içine aldı ki; oyunun heyecanı filmin heyecanından ağır bastı.

Uzun süren filmleri kısaltma tercihi daha zor. Herhalde filmin orijinali daha uzun olmalı.

Ben birkaç versiyon yaptım aslında. Yedi versiyon yaptım ve en son bunda karar kıldım. Nasıl çalıştım? Bir kere bu 90 saati, her şeyi seyrederek deşifre ettim. Bütün metni yazdım. O deşifre 500 sayfalık bir metin oluşturdu. Bir iki ay onun üzerine çalıştım ve oradan bir senaryo oluşturdum. Kağıt üstü çalışma/eleme, senaryo yazımı sonucu – aslında yazdığım metin yoktu ortada, ama elimde birçok alternatif vardı- çekmeğe giderken aklımda bulunan ihtimalden çok uzak kalmadım. Bir senaryo oluşturdum, ardından montaja başladım. Tüm malzemeyi kullanmasam da, bana özgürlük sağlayacak kadar çok malzeme girdim. Montaj yedi sekiz ay sürdü. Yalnız yaptığım için ya da belki biraz titizlendim diye uzun sürdü ama belgesel montajının, kurmaca montaja göre çok daha uzun sürebileceğini düşünüyorum, çünkü kurmacada da alternatifler yaratabilirsiniz ama bir yere kadar. Belgeselde gerçekten bütün film montajda yaratılıyor diye düşünüyorum.

Belgesel anlayışı dünyada farklı yerlere gidiyor. Bir yanda Michael Moore duruşu var. Ticari gösterime giren belgeseller var. Türkiye’de *Hititler* (Yön: Tolga Önek, 2003) ile başlayan, *Gelibolu* (Yön: Tolga Önek, 2005) ile devam eden ve belki sizin filmlerinizle sürececek bir hareketlenme var. Belgesel anlayışınız içinde kendinizi nereye yakın hissediyorsunuz? Devamlı belgesel izleyen birisi misiniz?

Belgesel izlemeye festivaller sayesinde başladım. O kadar güzel belgeseller izledim ki, o noktada belgesel-kurmaca sorgulaması yoğunlaştı. Türkiye’de daha önce çok farklı

belgeseller izleme şansı yoktu. Yurtdışındaki festivallerde epey yer veriliyor, üretim de arttı. Kurmaca ile belgeselin ‘iki arada bir derede’liğinde durmaya yakın hissediyorum kendimi. Kurmaca gittikçe belgesele yaklaşmaya, gerçekçi olmaya çalışıyor. Kamera hareketlerinin ve sarsak kameranın sebeplerinden biri de bence o. Buna karşı değilim ama böyle bir gerçeklik yaratımı var kurmacada. Belgesel de kurmacaya yaklaşmaya başladı ve ikisinin arasında belirsiz bir alan var. O alanın çok verimli olduğunu düşünüyorum ve oralarda dolaşmak istiyorum.

Senin filminde ne, ne kadar kurmaca?

Pelin Esmer: Hiç kurmaca yok, hiçbir şey yeniden oynanmadı. Filmi yedi farklı şekilde kurdum. O kadar çok malzemem vardı ki... Hiçbir sahnede, “Bir kere daha söyleyin, şunu duyamadım, şunu filme koymak istiyorum” yok.

Yönlendirme var mı?

Yok. Sadece tiyatro oyununu iki kere oynadılar. Oyun kurmaca zaten. Filmin kurmacaya yaklaştığı yer; montaj. Bunu siz çok farklı şekilde anlatabilirsiniz. Her yönetmen farklı şekilde anlatır.

Bu tarzda devam edecek misiniz? Koleksiyoncu ve Oyun bu anlamda birbirine yakın duruyor.

Belgesel ve kurmaca arasında çok ayırımım yok. Konunun gerektirdiği biçimi kullanmak istiyorum. *Koleksiyoncu*'yu her iki şekilde de yapabiliyordim. Ama bu filmi kesinlikle kurmaca yapmak istemezdim. Kurmaca yapmam için çok öneri geldi. Bu hikayenin gerçek olması beni çok etkilemişti.

Filme dönecek olursak, bütün bu süreç içinde o insanların değişimlerini de gözlemliyoruz. Filmi gördüler mi?

Filmin ilk gösterimi köyde oldu. Çok olumlu tepkiler aldım. “İki sene geçti, tepkileri ne olacak?” diye çok heyecanlandım. Onlara; “Siz seyretmeden kimse seyretmeyecek” diye söz vermiştim. Uluslararası İstanbul Film Festivali'nden

önce, Mart'ta köye götürdüm. Köyde aileleriyle, okulda bir sınıfta, büyük ekranda ilk gösterimi yaptık. Çok beğendiler. Belgeselin maalesef öyle bir ağırlığı var. Biraz da bu ağırlıktan kurtulmak için kurmacaya kaçabilirim. Çok ciddi bir sorumluluk.

Sansürlediğiniz yerler var mı?

Filmi kurarken oto sansür uyguladığım yerler oldu. Köyde zor duruma düşmesinler diye onları düşünerek uyguladım. Çok rahat konuşuyorlardı. 'Dayak', çok açıkça konuştukları bir konu. Ama dayağı, oyundaki dayak sahnesi ile anlatmayı tercih ettim.

Dinleyici Soruları

Filminizden çok etkilendim. Çok güzel bir iş yapmışsınız. Ufak bir eleştirim var: Film, oyunun bitimi ile bitiyor. Oyunu izleyenlerin tepkilerini, konuşmalarını göremedik.

Haklı olabilirsiniz. Tepkileri izleyenlerin yüzlerinden vermeyi tercih ettim. Beni ve kamerayı unuttukları anları kullanmaya çalıştım. İzleyiciler, oyuncular kadar rahat değillerdi. Sonrasındaki yorumları, röportajları kullanmak istemedim. Filmin yapısına aykırıydı. Size tepkilerini söyleyeyim: Genelde olumluymuştu, çok güldüler. Zaten kendileri ile dalga geçme erdemine sahip insanlar. Mesela birinin kocasına "Bak, seni oynuyorlar" deniyor, o da gülüp geçiyor. Yörük olmalarının; özgürlük isteklerinde, baş kaldırışlarında, otoriteye karşı olmalarında, duruşlarında çok etkisi olduğunu düşünüyorum.

Filmlerin bütçeleri nasıldı?

Koleksiyoncu neredeyse eksiydi. Bunda *Koleksiyoncu*'ya göre biraz daha masraf vardı. Dediğim gibi, bedava kameram vardı. Neredeyse bedava ses malzemem vardı. Kamera olarak Sony PD150 kullandım, mini DV çektik. Kendim çekeceğim için, en kolay kullanabileceğim kamerayı seç-

tim. Orada lojmanda kaldık. Yemek, yol ve kaset için paraya ihtiyacımız vardı. O üç haftada çok sponsor aradım, ama bulamadım. Umut Sanat'tan Nida Karabol ufak bir katkı ile ortak yapımcı olmak istedi. Çekimlerimin masraflarını karşılayabilecek az miktar para ile gittik. Filmi çektik ama ondan sonra paraya ihtiyacımız oldu. Montaj için fonlara başvurdum. Onlardan bir şey çıkmadı. Sonra Bilkom'la buluştuk. Para istedim, vermediler, "İstersen evine bir süreliğine montaj ünitesi yapalım" dediler, G5 kurdular. Benim de bilgisayarla alakam yok, önce korktum yapamam edemem diye. İş başa düşünce yaptım.

Kurğu için nasıl bir yazılım kullandınız?

Pelin Esmer: Çok basit, kolay kullanımı olan, benim bile kullanabileceğim bir programdı. Kaba montaja da para vermedim. Renk düzeltimi, ses miksajı, orijinal müzik için para gerekiyor. Festival başvuruları ve kopya aşamaları için para lazım.

O aşamalardan da bahsetsek iyi olur. Film yapmanın amatör bir tarafı var ama asıl iş yaptıktan sonra başlıyor.

Önce müzik yapıldı. Bir ay kadar, Mazlum Çimen'le çalıştım. Müziğe göre montajla oynadım. Evde, Final Cut'ta kaba montajını yaptım. Film daha sonra renk düzeltme işlemine girdi. 8 mm.'de, iki gün renk ayarları yapıldı. Epey fark ettiriyor.

Bu renklerle ne kadar oynanmış durumda?

Çok fazla oynamadık. Bazı yerlerde, anında çektiğim için beyaz ayarı yapamamıştım. Dengeyi kurmak için biraz uğraştık. Rengin ayarlanmasından sonra ses miksajıyla çok uğraştım. Ses oldukça iyi kaydedilmişti. Bu çok önemli, yoksa bu filmi çöpe atabilirdim. Çok zordu bunun sesi. On kişi aynı anda konuşuyor, hepsi birbirinden öne çıkmaya çalışıyor. İki kanal ses aldık. Dolayısıyla sesin iyi kaydedilmesi film için çok önemli gerçekten. Ama miksajda yine de bayağı zaman harcadık. Melodika Stüdyosu'na girdim, çok yardımcı oldular. Miksajından da çok memnun kal-

dım. Ondan sonra basımlar, altyazı, kopya yazımı, festival yazışmaları... Şu anda da bitmiş değil. San Sebastian'a gittim iki hafta önce. Katıldığım bölüm; 'ALTADİS-Yeni Yönetmenler' yarışmasıydı. Sadece iki belgesel vardı: Benimki ve *Ağlayan Devenin Öyküsü'nün* (*The Story of the Weeping Camel*, Yön: Byambasuren Davaa, Luigi Falorni, 2003) yönetmeninin yeni filmi². Diğerleri kurmacaydı ve bir ayırım yoktu. Festivallerin kurmaca ve belgesel ayrımı yapmadan filmleri göstermeleri bana çok yakın duruyor. Dolayısıyla ilk gösterimimin orada yapılmasını önemsedim. 35 mm. şartı vardı. "Kusura bakmayın, param yok, basamıyorum" dedim. Kabul ettiler. Bir filmi daha kabul etmişler.

Filmi Uluslararası İstanbul Film Festivali'nde mi görmüşler?

Evet. Festivalden sonra çok teklif geldi. Filmin açılımı için çok iyi oldu. Çünkü epey yabancı konuk geliyor. İstanbul Festivali bu konuda çok iyi çalıştı. Orada izleme odaları vardı, izleyemeyenler gidip orada izlediler. Orada izleyenler gelip beni buldular ve festivallerine davet ettiler. Bunun dışında birçok festivale başvurduğum. Bir festivalde görüp onların davet etmesi etkili oluyor. Türk filmlerini merak ederek geliyorlar. Festivale geldiler mi, hangi Türk filmi götürürelim, diye bakıyorlar. San Sebastian'a kadar epey festival reddetmek durumunda kaldım, çünkü bunların bir de prömiyer sıkıntısı var. Büyük festivaller, ilk bizde göstereceksiniz şartı koyuyorlar. San Sebastian'ı kabul etmedim, Locarno'ya gidecektim. Ya da Karlovy Vary'ye gidecektim, Moskova'ya gidecektim. Ama San Sebastian'ın çağırdığı bölüm çok daha cazip geldi. Genç yönetmenler bölümüydü, ödülü iyiydi. Ödülü alamadık ama San Sebastian son yıllarda çok önemli bir festival haline geldi. Çok doğru bir karar vermişim.

San Sebastian nasıl geçti, oradaki tepkiler nasıldı?

² The Cave of The Yellow Dog, 2005.

Pelin Esmer: Çok olumluydu, şaşırdım. Türkiye’de de tepkiler iyiydi ama yabancı bir ülkedeki tepkileri merak ediyordum. Günlerce en beğenilenlerin başında kaldı. Diğer film de bir belgeseldi. Kurmaca filmler arasında iki belgesele izleyicinin bu kadar tepki vermesi çok önemli. Dört gösterim yapıldı, her gösterime de katıldım. Ardından sorular sordular.

Filmin serüveni bundan sonra nasıl devam edecek?

Haftaya Varşova’ya, sonra Brezilya’ya, Sao Paulo’ya gideceğim. Ardından Berlin’de One World İnsan Hakları Film Festivali var, oraya gideceğim. Amsterdam’da IKSA (The Icelandic Film and Television Academy) adında çok iyi bir belgesel film festivali var. Arada da İspanya’ya gideceğim.

Herhalde belli bir süre film yapamazsınız. Yönetmenlerin en büyük sorunu bu oluyor.

Biraz dolaşmak istiyorum, yoruldu. Ağır bir tecrübe. Geribildirim almak için biraz festivallere katılacağım. Ondan sonra yeni projeler...

Filmde bir iki yerde, mesela öğretmenin senaryoyu tartıştığı sahnede kameranın bir dönüşü var. Bu ne içindi? Neden böyle bir şey yaptınız?

Orada öğretmenin yüzünü almak değil de onların yüzündeki tepkiyi vermeyi tercih ediyordum.

Ani zoomlar da planlı mıydı, anlık mı?

Onlar biraz hissetmeyle ilgili, ne söyleyeceklerini bilmiyordum. Bazen tahmin edebiliyordum. Cümlelerin devamını tahmin edip benim için önemli olabileceğini düşünürsem, yakına girmeye çalışıyordum. Yakın ifadeleri almak için yaptım. Bazen tutmuyor. Bir cümleye başlıyor, benim beklediğim cümle olmuyor.

Öykülerin anlatıldığı yerde -Zeynep Fatih’in anlattığı- bazı ana çekimler olmuş, bazı yerler çıkartılıp atılmış gibi...

Zeynep, o öyküyü 45 dakikada anlattı. Öykünün hepsini size anlatmadım. 500 sayfalık metnin içinden, Zeynep'in anlattıklarından işime yarayacakları en kısa haliyle aldım. Her hikaye en az 45 dakika-bir saat sürüyor.

Ümmiye Koçak'ın daha öncesi nasılmış? Hikayesini merak ediyorum.

Ümmiye Hanım Adanalı, Adana'nın bir köyünden buraya gelin gelmiş. Çok zeki. İlkokul mezunu, okuyamamış ve o hırsla bir şeyler yapmak istemiş. Sürekli yazıyor ve okuyor. Kendi kendini yetiştirmeye çalışıyor. Arslanköy Yahya Aydın Lisesi Müdürü Hüseyin Arslanköylü çocuklarla tiyatro yapıyor. O da bunu görünce "Biz de yapalım" düşüncesi geliyor aklına. Orada daha önce yapılmış. Onlar gibiler değil de, biraz daha eğitilmişler yapmış. "Biz de kendimizi gösterelim, biz de kanıtlayalım." Onun bütün derdi bu zaten. "Sanatla bir şekilde ifade edelim ki, çok da acıtmadan, daha etkili olsun." Hüseyin Bey'e gidiyor ve bu fikrini açıyor. İkna ediyor ve böyle başlıyor. Onun da onlardan farkı yok, o köyde yaşıyor. Ekonomik olarak diğerlerinden biraz daha iyi konumda; çapa yapmaya gitmek zorunda değil. Zamanında oradaki memurların çocuklarına bakıyor. Öyle biri. Şu anda Mersin Şehir Tiyatrosu'nda oynuyor. Köyden Mersin'e göçtü. Ümmiye Hanım'ı tiyatrodan çıkardılar. Bir iktidar mücadelesi... Zaten başlamıştı, sonra iyice artmış. Yolları ayırdılar, o da kendi yolunda devam ediyor. Mayıs ayında Şehir Tiyatrosu'nda bir oyunda oynadı.

O, çok zeki olduğu için iyi yönetiyordu ama iyi oynamıyordu. Siz ne düşünüyorsunuz?

Kesinlikle katılıyorum (gülüşmeler...).

Kişisel olarak yakınlık duyduğunuz, sevdiğiniz biri var mı?

Cevap vermek çok zor. Çocuğa; "annen mi baban mı?" der gibi. Söylemek istemiyorum.

Yönetmen olarak insanların hayatına girip, hayatlarını yaralıyorsunuz. Kısa film yönetmenliği yaptığım ve

belgesel çektiğim için bunu deneyimledim. O insanlardan çok beslendiğimizi düşünüyorum. Oradan döndükten sonra, o insanlar sende nasıl bir iz bıraktı?

Pelin Esmer: Gerçekten ağır bir deneyim yaşadım. Bir yandan filmin yönetmeni olup, bir yandan da onlarla ilişki yürütmek zor bir deneyimdi. Diğer taraftan, daha imtiyazlı bir vatandaş olmak ağırdı. Tabii o imtiyaz tartışılır, sosyal ya da ekonomik olarak söylüyorum. Onların da bana göre hayatta pek çok imtiyazları vardı. Benim de çok gıpta ettiğim, özendiğim durumlar oldu. Aslında hiç kimse o kadar şanslı değil, bunu öğrendim. Bana öğrettikleri; hayatla kurdukları ilişki... Daha ağlarken, gözyaşı dolmadan inanılmaz bir coşkuya bürünmek... Dışarıdan büyük bir çelişki gibi görünüyor ama esas özün çelişki olduğunu hissettiriyorlar. Yaşamla mücadele biçimleri bana çok şey kattı. Bu filmi çekerken çok fazla şeyle mücadele etmek zorunda kaldım. Yorulduğum anlarda onların bu tiyatroyu nasıl yaptığını hatırladım. Onların aldığı risk benimkinden çok daha büyük. Onlar köylerinde her şeyi açıkça ortaya koydukları için, aforoz bile edilebilirler. Çok büyük bir cesaret. Onlardan cesur olmayı öğrendim.

Son yıllarda belgesel ve belgeselin konumu hakkında akademik dünyada da yoğun tartışmalar olmaya başladı. Konvansiyonel belgesellerdeki, belgeseli yapan ve gözlemlenen arasındaki güvenlik çizgisinin aşılmasıyla birlikte, iki sorun ortaya çıkıyor: Biri, ne kadar objektif olabildiğiniz, diğeri de bunun ne kadar ahlaksal bir şey olduğu. Çünkü onların hayatlarına müdahale ediyorsunuz. Bu sorunlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Belgesel ile kurmaca arasındaki çizginin aşınmasının iyi olduğunu söylediniz. Dünyaya baktığımızda da durum böyle. Neden belgesel yaptınız, o motivasyon neydi?

Gerçekliği çekiyor, şaşırtıyor ve etkiliyordu. Drama zaten sen dışarıdan koymadan da var. Gerçek hayatın, kurmaca ile daha da dramatik olduğunu düşünüyorum.

Kurmacada; yeterince gerçekçi olmayacak çok dramatik olacak diye elimizi korkak alıştırma durumu var. Belgeselde böyle bir durum yok. Bu beni çok heyecanlandırıyor. O yüzden belgesel yaptım. Oyun filminin kurmacasının çok alelade bir şey olacağını düşündüm. Düz bir komedi gibi geldi, çok iyi yapamayacaktım. Objektiflik konusuna gelince... Kesinlikle objektiflik iddiasında değilim. Buna inanmıyorum. Nasıl ki onlar beni etkiliyorsa, ben de onları etkiliyorum. Onun için öyle bir iddiada asla bulunmuyorum, bulunmam da. Orada birbirine karşı dürüst ve açık olmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Onları nasıl okuduysam, öyle film yaptım. Olayı belgelemedim. Belgeci değilim. O olayı onlar yaşarken, ben de yaşadım ve gözlemlediğim şekilde bir film yaptım. Sonuçta benim filmim, benim bakışım. Orada gerçekten birbirimizin hayatına etkilerimiz oldu. Ne güzel ki çok olumlu oldu. Orada gerçekten çok dikkatli olmak gerekiyor. En büyük streslerimden biri, varlığımın negatif bir şey yaratması idi. Beni, sakın olmam konusunda uyardılar. Onlar da bu filmin yapılmasını, seslerini duyurmayı çok istiyorlardı. İstanbul Film Festivali'nde basın onlarla çok ilgilendi. Gösterime gelmişlerdi. O kadar temkinliydim ki... Tabii ki filmin ve onların tanıtılmasını istiyordum ama olayın bir tüketim malzemesine dönmemesi için çok uğraşım. O da benim sorumluluğumdu. Bunun da dengesi var, onların da tanınmaya ihtiyaçları var. Tanınsınlar ki oyunlarını sergileyebilsinler. Keşke bu filmi gören insanlar, tiyatroları için onlara katkıda bulunsalar. Dolayısıyla sübjektif davranırdım. Hep söyledim: "İstemediğiniz an kapatacağım kamerayı!" Gizli kamera çalışmadım hiç. Orada birbirimizle kurduğumuz ilişki, objektif olmaya çalışmaktan çok daha önemli diye düşünüyorum.

Aynı şeyin hukuki boyutunu sorabilir miyim? Oradaki herkes izleyip kontrol etmiş olmayabilir. Bunu kullanmanın koşulu nedir?

Pelin Esmer: İzin alıyorum. Filme başlamadan önce, karakterlerin hepsinden, bu görüntü ve sesleri filmimde kullanmamda sakınca olmadığına dair imza aldım. Onun dışında konuşması olmayanların, sadece görünenlerin bir itiraz hakkı olduğunu sanmıyorum. Çok emin değilim.

Benim bildiğime göre, eğer bir isim gözüküyorsa sorun çıkabiliyor. Mesela bakkalın ismi... Onun dışında figüranlar için, arkada görünenler için izin almak gerekmiyor. Öyle olsaydı televizyon için büyük sorun olurdu.

Peki, oyunu çekmeniz sorun olmadı mı?

Tam tersi, onlar da bunu istiyordu. Zaten bizim orada olduğumuzu herkes biliyordu. Valilikle, yetkililerle irtibata geçmiştik. Köylülerden de izin aldık. Gizli yapılan hiçbir şey yoktu.

Filmdeki Hüseyin Bey çok ilginç bir karakter. Ondan bahsedebilir misiniz?

Bence onun orada bulunması büyük şans. Ümmiye Hanım'ın çok etkisi var belki ama oyunun sahnelenmesinde Hüseyin Bey'in rolü büyük. Örnek bir öğretmen. Bu Tiyatroyu, eğitimin bir parçası olarak görüyor. "Çocukları eğitiyoruz ama ailelerinden başlamamız lazım" gibi bir görüşü var. Kendini geri planda tutan, hanımların esas olduğunu fark eden bir hali var. Onlarla tartışmaya girmedi, hatta Ümmiye Hanım'a "Yönetmen sensin, ben değilim" dedi. Bunun çok az rastlanacağı öyle bir yerde kendi ile barışık bir insandı. Hüseyin Bey, o köyden, oranın çocuğu. Fırsat olmuş, annesi babası okutmuş. Öbürleri okuyamamışlar. Bu şekilde bir araya gelmeleri de enteresan bir ilişkiydi. Hüseyin Bey'in oralı olmasının ve oradaki hayatı çok iyi bilmesinin katkısı büyük.

Başka bir göz olsaydı da sizi onların içinde tasvir etmeye çalışsaydı, ne görürdü? Mesela ne giydiniz, nasıl konuştunuz, beraber yemek yediniz mi?

Her an beraberdik. Bir tek yatmaya lojmana gidiyorduk. Bana ilk gün şalvar getirdiler, onu giydim. Beni şalvarla görmek hoşlarına gitti. Benim için de çok rahat bir çekim kıyafetiydi. Yemeni ve şalvara köylüler de daha sıcak yaklaştılar. Kıyafet çok önemli bir semboldü. Onlar şehre gittiklerinde pantolonlu ve etekli bayanlardan o kadar muzdariplerdi ki, pantolonlu kadının onlar için bir anlamı vardı. Bana öyle yaklaşmıyorlardı. Biliyorlardı onlara saygı duyduğumu. Şalvar giymem onları rahatlattı. Zannediyorum ki giymesem de bir fark olmazdı. Bunu bir oyun olarak gördük.

Kamera arkası çekimleri var mı?

Çok az var. Oyunu izlemeye gelen arkadaşlarım çektiler. Kamera arkası için çekim yapacak ekibimiz yoktu.

Filmin en başında, tiyatro oyununa karar verildiği halde kimsenin birbirine derdini anlatmadığını görüyoruz. Kameraya mı anlattılar, köyde kimse birbirine derdini anlatamıyor muydu?

Bir kısmı anlatıyor, bir kısmı anlatamıyordu. Bazılarını anlatıyor, bazılarını anlatamıyorlardı. O kamera için yapılan bir şey değil, oyunun yazılması için yapılan bir aktivite idi. Daha önce Ümmiye Hanım ve birkaçı başka bir oyun oynamışlar, kan davasıyla ilgili. Ama sevmemişler. Çok özdeşleşemediklerini söylediler. Kendi hikayeleriyle bir mesaj vermek istediler. Kendileri o hikayeleri anlatmak durumundaydılar ki Hüseyin Bey yazsın. Mesela Zeynep zor ikna oldu. Hüseyin Bey, isimler değişecek deyince anlattı ama herkes anlatmadı zaten. Hiç anlatmayan Nesime var ki o da kameraya anlatmayı tercih etti. Cennet hiç anlatmadı. Bazıları oyun için bile anlatmadılar.

Biz onların oyununu, kimi prova kimi hikaye de olsa, bütün episodlarıyla biliyor muyuz?

Bilmiyorsunuz. Oyun bir saat kadar. Oyunun bir kısmını senaryo çalışmalarında, bir kısmını provalarda, bir kısmını da filmdeki sahnede gördünüz.

Belgelele baktığımızda, bir sürü yeni genç isim var, Berke Baş, Belmin Söylemez gibi. Onlarla iletişim içinde misiniz, birbirinizin projelerini destekliyor musunuz? Onlar da yavaş yavaş uluslararası arenada tanınmaya başladılar.

Pelin Esmer: Yeni yeni tanışıyoruz aslında. Bir anda bir sürü genç yönetmen belgesel yapmaya başladı. Bu çok umut verici bir şey.

Bulutları Beklerken (Yön: Yeşim Ustaoglu, 2004) ile ortak tarafları var filminizin. Bizzat gidip görmek gibi. Gezelim Görelim programlarının da ötesinde...

Yeni şeyler denemeye, yeni anlatım biçimleri bulmaya çalışıyoruz. Vizyon şansı da var galiba. Bakanlıktan bir parça ödenek aldım ama yetmiyor. Daha da bulursam Umut Sanat, Türkiye’de dağıtımını yapacak. 35 mm.’ye basmamız lazım. Yurtdışında, İspanya’da da isteyenler oldu. Ben de isterim tabii. Yurtdışındaki sinemalarda gösterilmek herhalde hepimizi hayali. Biraz da bu kadınları daha da çok insan görsün diye istiyorum.

Televizyon hakkı olabilir belki...

Olabilir.

Az öncekilerle paralel olacak ama belgesel konusunda biraz hassas davranıyorum. Belgeselinizi çekerken kendinizi, gördüklerinizi aktarmada ne derece özgür hissediyordunuz?

Karakterlerinize ilişkinize ve karakterlerin filminize bakışıyla ilgili bir durum. %100 özgür değildim ama %90 özgürdüm. Özgür olmadığım yer, kendi içimde, etik olarak karşı çıktığım durumlardı. Mesela bir sahnede kuliste bir kadın bira içiyordu, rahatlamak için. Bir yönetmen olarak, kuliste birinin rahatlamak için bira içtiğini göstermek aslında hoşuma giderdi ama çıkardım. O kişi için çok iyi olmayabilirdi. Sonra kendisine söyledim, “İyi ki koymamışsın” dedi. Oradayken her an çekim yaptığımı biliyorlardı.

İstemeselerdi konuşmazlardı, onların istemedikleri anda çekmeyeceğimi biliyorlardı. Ama tabii ki kurmaca kadar özgür değilsin. O kadar açık olmaları en büyük şansım. Kendilerini çok açık anlattıkları gibi, köyü, köylüyü de çok açık anlatıyorlardı. Dolayısıyla filmde bunu dert edeceklerini hiç düşünmedim.

Kamera olmasına rağmen rahatlar dedik ama kamera onları biraz da kıskırtmıyor mu, bu iktidar mücadeleleri için? Sadece tiyatrodaki sahneye çıktıkları kısım olsaydı, sahne arkası o kadar önemli olmasaydı? Filme çekildiği için kimin kime ne söylediği önemli hale geldi sanki.

Karşımıza bir kamera geldiğinde hepimiz farklı şeyler söyleyebiliriz. Oradaki iktidar ilişkilerine kameranın bir etkisi olduğunu düşünmüyorum. Oraya gittiğim gibi bunu hissettim. Orada ne kavgalar oldu! O iktidar, oyunun yaklaşmasıyla iyice arttı aslında. Bence o savaşta kameranın etkisi yok. Kameranın etkisi nerede olabilir? Söylemek istediklerini daha çok söylediler belki.

Şu içki içme ayrıntısında daha çok durulmasını istiyorum. Eğer “çektim ve koydum” deseydiniz belki daha farklı şekilde davranılacaktı size. Koymadığınızı söylemeniz ve onun iyi olmuş demesi, korkusunun onaylanmasıdır bir bakıma, korkusuna müttefik bulmuş oluyor. “Çektim ama koymadım” demek, bu sınırları aşmamasını anlatmaya çalıştığınızı gösterebilir. “Çektim ve koydum” deseydiniz, “Benim yanımda şu var, bu var, iyi ki koymuşsun” da diyebilirdi.

O biraz birbirimizi tanımakla ilgili. “İyi ki koymuşsun” demeyeceğini gerçekten biliyordum. Çünkü gizli saklı içiyordu. Çektiğimi de biliyordu hatta bana da uzattı. Belki koyarak, ona iyilik de etmiş olabilirdim ama onlarla kurduğum ilişkide kendi inisiyatifimi kullandım. Zaten içki içmesi o kadar da önemli değil benim için. Diğer yaptıkları çok önemli, cesaret gerektiren şeyler. Erkekler içiyorsa biz de içeriz demeleri ve bunu filme koymam çok sembolik

olurdu. Sembollerle oynamayı sevmiyorum. Önemli olan oyunu sahneye koymak, o replikler, o kadına dayak sahneleri... Onları koymak; büyük değişim ve devrim!

Dışarıdan, üniversiteden giden, sanat yapmak için yerli halkla buluşan kişi ile iletişime geçmek tabii ki hayatlarındaki en önemli şey değil. Çok güçlü dinamikler var ve zaten ortaya çıkarlar. Benim bunu sorunsallaştırmam, bastırmak için değil. Öyle ya da böyle ikisinde de bir şeyler yapmış, onların gerçekliği ile kendi gerçekliğimizi birleştirmiş oluyoruz.

Pelin Esmer: Tabii ki koymamak benim seçimim. Koymak da müdahale etmek, koymamak da... Onlarla yaşadığım ilişki, etik olarak koymamayı gerektirdi. Ama yönetmen olarak, bu başka bir sahne olsa, içimde savaşırdım; ona sorardım, “Ya, bunu koysam çok zor durumda kalır mısın?” diye. Ama bunu sorma gereği duymadım, çünkü o olayın ‘içki içerek özgürlüğü kazanma’ mesajına gitmesini istemiyordum.

“Belgeselin bazı kısıtlamaları var ve bunlar yaratıcılığı arttırıyor” dediniz. Aslında sizin gerçekten koymak istediğiniz bir şey olsaydı, onları zor duruma sokacak olsa da kabul ederlerdi.

Ben de böyle düşünüyorum. Sonuçta onların da bir hayatı var. Bu yüzden ufak tefek oto sansür uyguladım. Başka bir projede çok daha fazla zorlanacağımı düşünüyorum. Belgeselin beni en çok yoran kısmı bu.

Burada film okuyanlar ya da film yapmak isteyenler var. Bitirirken, belki onlara ufak tavsiyeler verirsiniz. Sonuçta *Oyun*'u yaparken belli aşamalardan geçtiniz. Ne gibi tavsiyelerde bulunacaksınız?

“Yapabilir miyim, yapamaz mıyım?” diye çok fazla düşünmeden yapmanızı tavsiye ederim. Çünkü zaman akıp gidiyor. Hakikaten onun bir film olması gerektiğine ikna olduysanız, yapın derim. Bana da eskiden yapılamaz gibi geliyordu. Çok uğraştım, çok yoruldu, ama oldu. Dijital

kameralar hayatımızı demokratikleştiriyor. Onlardan sonuna kadar faydalanalım. Hikayenize ve anlatmak istediklerinize inanıyorsanız hemen yapın. Yavaş yavaş oluyor ama oluyor. Yapmaya başladığınızda insanlar da destek oluyorlar. Sinemayla ilgisi olsun olmasın, o kadar çok destek aldım ki dostlarımdan... İnsanların sizin işinize güvenini gösteriyor ve kendinize güveninizi arttırıyor. Bu şart değil ama iyi bir şey. İnanmanız ve güvenmeniz yeterli olabilir, olmalı da... Ama o da ekstradan, yorulduğunuz anlarda güç katan bir şey.

Pelin Esmer Kimdir?

1972'de İstanbul'da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun olduktan sonra bir yıl Yavuz Özkan'ın sinema atölyesine devam etti. Türk ve yabancı yapım belgesel, uzun metraj sinema ve reklam filmlerinde yönetmen yardımcılığı yaptı. 2002 yılında çektiği, ilk filmi olan *Koleksiyoncu* adlı belgesel, Roma Bağımsız Film Festivali'nde En İyi Belgesel, Ankara Film Festivali'nde de üçüncülük ödülü aldı, Yunanistan, Küba, Danimarka, Almanya ve ABD'de çeşitli uluslararası film festivallerinde gösterildi. Kadir Has Üniversitesi Radyo Televizyon Sinema Bölümü'nde belgesel film üzerine ders verdi. *Oyun*, son filmidir.

Filmleri

Koleksiyoncu (2002)

Oyun (2005)

Ödülleri

2002 Ankara Film Festivali Belgesel Film Yarışması Bölümü
Üçüncülük Ödülü (*Koleksiyoncu*)

2004 RIFF, Roma Bağımsız Film Festivali, İtalya En İyi
Belgesel (*Koleksiyoncu*)

2006 Nürnberg Türk Alman Film Festivali Jüri Özel Ödülü
(*Oyun*)

2006 New York Tribeca Film Festivali En İyi Belgesel (*Oyun*)

2006 Vitoria Yeni Avrupa Filmleri Yarışması İnsan Hakları
Ödülü (*Oyun*)

2006 Trieste Uluslararası Film Festivali En İyi Belgesel Film
(*Oyun*)

2006 Navarra Punto de Vista Film Festivali, İspanya Seyirci
Ödülü (*Oyun*)

2006 Creteil Uluslararası Kadın Filmleri Festivali En İyi
Belgesel Film (*Oyun*)